

Bina Štampe Žmavc

Leja Forštner z Bino Štampe Žmavc

Forštner: Lani ste praznovali okroglo obletnico svojega rojstva, ki naj bi vas sicer “že nekaj časa plašila in bi jo najraje kar preskočili”. Bi se lahko kljub temu ob tej priložnosti ozrli v preteklost in našim bralcem opisali najpomembnejše postaje vašega večdesetletnega popotovanja po poti literarnoumetniškega ustvarjanja?

Štampe Žmavc: Okrogla obletnica me je resnično navdala z občutkom grenke resignacije – je pač prag starosti, čez katerega stopam. Postalo me je strah desetletij za mano in tistega negotovega futura pred mano.

“Tvoja tvarina je čas, neutruđen čas. Si vsak osamljeni trenutek,” pravi Borges.

In jaz sem se, kar pomnim, bojevala s časom, pa me je zmeraj prehitel.

Če naj presejem ta zapadli čas preteklosti in se ozrem po desetletjih za mano, so seveda prvi pomembni spomini na gimnazijska in študentska leta. To je bilo obdobje zavzetega pisanja poezije, takrat v prostem verzu. Sledile so objave, najprej v gimnazijskem glasilu Kajuhove gimnazije v Celju, potem pa v *Obrazih* in *Dialogih*. Hkrati je bil to čas intenzivnega ukvarjanja z glasbo, s solo petjem in petjem šansonov, predvsem francoskih. To mi je odprlo vpogled v posebno vrsto poezije, namenjene uglasbitvi. V študentskih letih je bil velik del mojega časa namenjen gledališču, kjer sem se intenzivno srečevala s tujo in domačo dramatiko. Predvsem pa je bila vznemirljiva izkušnja statiranja v SNG Drama v Ljubljani. Tam so takrat ustvarjali imenitni režiserji in igralci, jaz pa sem opazovala, se učila in spoznavala gledališko obrt. V tem času sem resno razmišljala o vpisu na študij režije. Še posebno je name vplivalo srečanje s koreografinjo Ksenijo Hribar v predstavi *Ljubezenski koncil*. Odprla mi je vrata v čarobni svet plesne umetnosti. Vse naštetu pa se je nekako samoumevno združilo v globokem sidrišču besede. Pravzaprav nič nepričakovanega, saj sem študirala primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani in je bila literatura moj primarni metjé.

Kot absolventka sem se začasno zaposlila in pet let poučevala slovenski jezik v Celju. Hkrati sem vodila otroško gledališče in v njem z otroki

ugledališčila vso slovensko otroško poezijo od Levstika do Zajca, Pavčka in Vegrijeve. Tedaj sem tudi že začela pisati za otroke. Leta 1985 je izšla moja prva knjiga za otroke *Slike in zgodbe iz tisoč in enega pasjega dne* pri založbi Univerzum. Naslednje leto sem uprizorila svoje prvo dramsko besedilo *O velikem strahu Buholinu*, za katerega sem prejela zlato Linhartovo značko za besedilo in režijo. Pokojni Peter Božič je nagrado pospremil z besedami, da je bil prepričan, da gre za prevod tujega besedila. Zame je bila to prva resna spodbuda pri pisanju, ki mi je pomagala naprej.

Potem so v presledkih prihajale nove knjige, dolgo vrsto let samo za otroke. V 90. letih sem se intenzivno ukvarjala z besedili za lutkovno gledališče in temu so sledile uspešne uprizoritve lutkovnih iger v lutkovnem gledališču v Ljubljani in Mariboru. Leta 1999 sem za *Ernico gosenico* prejela Klemenčičevo nagrado na anonimnem natečaju za najboljšo slovensko lutkovno igro (druga nagrada). Istega leta je izšla prva knjiga poezije za odrasle z zbirko sonetov *Pesek v pesem*, nominirana za Veronikino nagrado.

Omenila bi še svoje pisanje za radio. Radijska igra je prinesla nov pogled na besedo in njeno specifično zvočno podobo v radijskem mediju. Ta, na nek način selekcioniran način pisanja dramskega besedila, mi je še danes zelo ljub. Zahteva koncentracijo sluha – radijska igra je veselje v školjki ušesa.

Prelomnici v pisanju za otroke sta bili dve mednarodni nagradi: nagrada Janusza Korczaka (druga nagrada) leta 2000 v Varšavi za pravljico *Muc Mehkošapek* in nagrada Parole senza frontiere leta 2003 v Trentu za *Škrata s prevelikimi ušesi*. Čeprav sta mi doma enigmatično zaprli vrata založb kar za nekaj let, je bila podelitev nagrade v Varšavi tako posebno in magično doživetje, da bi ga zlahka uvrstila v kategorijo sanjskosti. V zadnjih letih pa sta bili prav gotovo pomemben mejnik obe desetnici, tj. leta 2007 in 2011, ter večernica 2010.

Forštner: Glede na to, da ste v letu 2011 izdali zbirko izbranih pesmi za otroke *Svilnate rime*, zbirko sonetov z naslovom *Pol sonca* in slikanico *Mižekmiž*, sklepam, da je za vami precej bolj uspešno leto, kot je bilo za večino Slovencev. Od kod črpate navdih v teh težkih časih?

Štampe Žmavc: Zgolj srečno naključje je, da so v enem letu izšle tri knjige pri isti založbi. Tega sem seveda zelo vesela. Založniki me niso nikoli posebej razvajali. Kljub temu leto 2011 zame ni bilo ne dobro ne prijazno. V tem letu sem izgubila mamo in nekaj neskončnih mesecev nemočno gledala njeno pretresljivo odhajanje. Zdaj ni nikogar več, ki

bi se spominjal mojih otroških stopinj. Izkušnja bridkosti, ki je še nisem zmogla odžalovati. Še zmeraj se poslavljam in iščem tisti izgubljeni čas.

Navdih pa – tam nekje zgoraj so neizmerna prostranstva zvezd ... In na vrtu pred hišo še neprebujeni popki prvega teloha, ki se razcveti že ob božiču, če so zime prizanesljive. In tam na nočni omarici stari oguljeni angel iz žakljevine in kartona, spomin nekega davnega božičnega večera. In ob mojem vzglavju knjige poezije za dolge nočne pogovore s pesniki in pesnicami. Ne smem pozabiti na mačko Ino, tiho spremljevalko moje samote. Čudovito mačje bitje, ki me osuplja z miloto in razkošno lepoto svojega rodu ter ganljivo vdanostjo, s katero me vsak dan znova uči gledati s srcem.

Forštner: Na literarnem večeru ob izidu antologije *Svilnate rime* ste povedali, da je bil pravljichen in spokojen zimski čas nekoč vaš najljubši del leta, zadnja leta pa ste pozimi otožni in osamljeni. Zakaj? Nam lahko prosim poveste več o tem.

Štampe Žmavc: Miljenko Jergović je zapisal, da se človek spreminja, ko je sam v mraku. Zima pa v vsej svoji lepoti in spokojnosti prinaša odsotnost svetlobe, dolge, neskončne noči samote in osamljenosti, ko misliš, da sonce ne bo več vzšlo. Je majhen zaton življenja, in ker smo bitja narave, na nas še zmeraj deluje globoka simbolika zime. Morda se je tako počutila Perzefona v tistem obdobju leta, ko je bila zaprta v hadu. Če pa sprašujete po konkretnem, pred nekaj leti nisem bila sama. Obkrožena sem bila z družino, z življenjem in čas je tekel drugače. Zime so imele barvo bližine tudi takrat, ko so bile najbolj dolge, bele in mrzle. Človek ni rojen za samoto. Je na nek način obsojen na komunikacijo in potrebuje ogledalo drugega, da se odslika v njem. Ali kot pravim v nekem šansonu:

*Bodi moje ogledalo,
da pogledam svojo žalost
čisto blizu in vsaj malo
jo v zrcalu zatajim.*

Forštner: Vas muza kljub temu obiskuje tudi v tem letnem času?

Štampe Žmavc: Z muzo si nisi nikoli dovolj blizu, da bi vedel, ali te bo obiskala. Me pa tudi v tem letnem času kdaj obiše. Sicer pa, kot pravi Luise Glück v eseju *Vzgoja pesnika*: “Temeljna izkušnja tistega, ki piše, je nemoč.”

Forštner: Matej Kranjc je v *Pogledih* zapisal, da ste ena najbolj prepoznavnih sodobnih slovenskih sonetistk, “in to v okolju, kjer se konkurenca za pesniško prepoznavnost bolj ali manj zadržuje pri precej medlejših opusih”, ter da je zbirka z naslovom *Pol sonca* vaše “najbolj zrelo delo”. Tudi sami občutite tako?

Štampe Žmavc: *Pol sonca* je moja četrta zbirka sonetov. Avtorju je težko polemizirati s kritikom, ki zmeraj ve več. Upam, da je zbirka upravičila izid in med številnimi izdajami poezije našla svoje mesto med bralci. Šele branje je namreč tisti proces, ki knjigo osmišlja. Kar pa se zrelosti tiče – morda pride to od let, ko se prevesijo v jesen. In nikoli ne veš, kdaj bodo zapihali tisti neusmiljeni zimski vetrovi.

Forštner: Kot navaja Kranjc v nadaljevanju omenjene recenzije, je ta zbirka “dobra popotnica za v prihodnje”, čeprav jo končuje “sonet o izmikajoči pesmi in tišini”. Kakšni so torej vaši nadaljnji pesniški načrti?

Štampe Žmavc: Na voljo imamo samo trenutek sedanjosti, včerajšnje jutro je enako nedosežno, kot bo jutri današnja noč. O prihodnosti je zato težko vedeževati. Nikoli nisem delala posebnih načrtov zanjo, sem zelo skeptična. Dokler knjiga ne izide, nočem govoriti o njej. Tega so me naučile številne izkušnje čakanja na knjige, ko ni šlo nikoli nič po načrtu. Še težje pa je govoriti o prihodnjem ustvarjanju. Seveda si želiš napisati tisto popolno pesem. Pesem pesmi, ki se ti izmika. Ustvarjanje je zato nenehno hrepenenje, katerega cilj se izmika v nedefinirano daljavo. Slikar Jože Ciuha je v nekem televizijskem intervjuju dejal, da še zmeraj čaka svojo najboljšo sliko. Hrepenenje te hkrati poganja naprej in obenem plaši. Toliko odlične poezije je napisane.

Forštner: Ima kritik prav, ko ugotavlja, da v poeziji iz *Pol sonca* odmeva “nekakšen resigniran optimizem, resignativna kontemplacija, ki pa ni nujno tudi depresivna”, oziroma da se v njej umirja in skoraj povsem umiri vaš “poetični bes, izvirajoč *de profundis* eksistenčnega stanja, ki je v *Sinjebradcu* še vrel na površje”?

Štampe Žmavc: Če se malce pošalim – v mojih letih in upoštevajoč nezanimljivo dejstvo, da sem ženska, ti skorajda ne ostane kaj drugega kot resigniran optimizem in kontemplacija. “Poetični bes” pa ... Ko sem se pripravljala na vaš intervju, sem po dolgem času znova prebrala *Sinjebradca*. Priznati moram, da me je branje pretreslo, pa ne zaradi

“poetičnega besa”. Malce sem že pozabila občutja samote in izgubljenosti. Čeprav je v zbirki *Sinjebradec* ljubezenski subjekt odsoten, je paradoksalno prav s svojo odsotnostjo nenehno navzoč. Zato se mi zdi to zbirka o vseprisotnosti ljubezni in človekove želje po objeti se in poleteti:

*Šla bom h krznarju,
ki kože stroji
iz živih objemov
in kupila si
plašč do stopal,
da ogreje sibirijo molka,
z ovratnikom iz dlani
in podlogo same bližine.*

Predvsem pa je to zbirka, ki govori o nemoči pesnika in poezije, o njeni krhkosti in ranljivosti, ko priklicuje stvari v življenje:

*Tvoja duša je had,
kjer umirajo sence,
lira vanjo ne more,
zmeraj vstopi prepozna.*

Težko bi torej v zbirki našla “poetični bes”. Morda se pripisuje prevelika vloga realnim življenjskim okoliščinam avtorice in bi v primeru, ko jih ne bi poznali, stvari dojemali drugače.

Forštner: Ob zbirki *Pol sonca* ne morem mimo dejstva, da so vaši moški kolegi po peresu nekoč poskušali preprečiti izdajo vaše zbirke sonetov. Povejte prosim bralcem *Sodobnosti* več tudi o tem.

Štampe Žmavc: O tej boleči in kruti izkušnji mi je zelo težko govoriti, saj me še zmeraj preganja v sanjah kot nočna mora. Povedala bi le, da je šlo za prvo zbirko sonetov, ki sem jo v skrajnem obupu hotela uničiti, pa mi je družina to preprečila. Povsem po naključju sem takrat po telefonu govorila s Ferijem Lainščkom, ki je iskal zbirko pesmi za Pomursko založbo. Prosil me je, naj mu zbirko pošljem in mi že naslednji dan odgovoril. V teh žalostnih okoliščinah je postal dobesedno moj pesniški vitez rešitelj. Zbirka je še istega leta izšla pri Pomurski založbi, v zbirki Domača književnost in v uredništvu Milana Vincetiča ter s prelepim oblikovanjem Franca Mesariča. Še zmeraj občutim neizmerno hvaležnost

do Ferija Lainščka. Kot zanimivost naj za konec povem, da je bila zbirka nominirana za Veronikino nagrado.

Forštner: V kolikšni meri in/ali kako, če sploh, vas je ta napad zaznamoval, morda celo spremenil – kot žensko in kot literarno ustvarjalko?

Štampe Žmavc: Zaznamoval me je prav gotovo kot žensko in kot literarno ustvarjalko. Ranljivost pesnika je namreč velika, saj se z besedami pravzaprav spopada s praznino in počne nekaj, česar ne moremo izmeriti, stehtati ali kako drugače eksaktno ovrednotiti. Bilo je zelo težko obstati in iti naprej, še posebej ker je bila to prva pesniška zbirka za odrasle in sem zelo dolgo zbirala pogum zanjo.

Forštner: Ste pozneje zaradi tega ljudem morda teže zaupali?

Štampe Žmavc: Moram priznati, da o tem nisem hotela razmišljati. Kot sem že rekla, je človek obsojen na komunikacijo. Brez določene mere zaupanja pa komunikacija ni mogoča.

Forštner: Pravijo, da, kar te ne ubije, te okrepi. Čutite, da ste iz tega dejansko izšli močnejši ali vsaj za izkušnjo bogatejši?

Štampe Žmavc: Znani pregovor vsebuje prikrit paradoks. Če sem zaradi vsega povedanega za izkušnjo bogatejša, bi se takšni izkušnji vendarle raje odpovedala. Načela mi je zdravje in dolgo sem se sestavljala in iskala. Ni čarovnika, ki bi povrnil izgubljeni čas.

Forštner: Kako se danes soočate s tem dejstvom oziroma kako po vsem tem času razumete to neprofesionalno dejanje? Kakšni vzgibi so ga po vašem mnenju spodbudili – strah pred konkurenco, trdovratni moški šovinizem, morda kaj tretjega?

Štampe Žmavc: Tudi iz časovne distance se mi zdi ves dogodek tako absurden in boleč, da ga ne bi rada obujala. Sicer še hranim korespondenco tistega časa, čeprav bolj kot dokaz, da ni bilo vse skupaj le nočna mora. A naj so bili vzgibi za to dejanje kakršni koli, posledice sem čutila samo jaz in jih še zmeraj čutim. Naivno sem namreč upala, da smo lahko pesniki drug drugemu bralstvo in na nek način nadziramo sovražnosti in ljubosumje.

Forštner: Ste imeli na svoji ustvarjalni poti še kakšne boleče izkušnje?

Štampe Žmavc: Ni ustvarjalca, ki se ne bi srečal s preprekami in bolečimi izkušnjami. Težava je morda v tem, da živimo na zelo majhnem kulturnem prostoru, ki ga kot vse drugo obvladujejo formalne in neformalne skupine. Ali kot mi je v nekem intervjuju brez olupšav dejal znani kulturni novinar – če se v Sloveniji zameriš nemu, si se zameril vsem. Preprosto se ni kam umakniti. Moč na majhnem prostoru je strašljivo skoncentrirana, volja obvladovati druge pa velika. Vsak ve, h komu sodi. Morda nam je včasih lahko v tolažbo citat G. G. Marqueza, ki v svoji avtobiografiji pravi tako: “Minilo je precej časa, preden sem se zavedel, da mi je bil naklonjen celo poraz, saj ne na tem ne na kakšnem drugem svetu ni ničesar, kar ne bi koristilo pisatelju.”

Forštner: So danes odnosi med moškimi in ženskami v domači literarni srenji bolj demokratični in predvsem manj zahrbtni?

Štampe Žmavc: Živim zelo odmaknjeno in samotno in se poredko srečujem s svojimi kolegi in kolegicami. Tudi zaradi čisto logističnih razlogov. Moje glavno komunikacijsko sredstvo je telefon. O tem bi lahko napisala zanimive zgodbe. Tako sva se denimo s pokojnim Janezom Gradišnikom kar nekaj let pogovarjala po telefonu in si pisala, preden sva se videla v živo. Sicer pa, kolikor lahko presodim, bi rekla, da so odnosi med moškimi in ženskami v domači literarni srenji korektni.

Forštner: Bi lahko na tem mestu in v tem kontekstu mladim umetnicam, ki šele stopajo na pesniško in/ali pisateljsko pot oziroma to šele začenjajo, pa tudi drugim mladim ženskam, ki so se odločile za kariero v drugih (pretežno) “moških poklicih”, kar koli svetovali ali položili na srce?

Štampe Žmavc: Bojim se, da sem precej nenadarjena za dajanje nasvetov mladim ustvarjalkam. Kolikor lahko sledim literarnemu dogajanju, sem prepričana, da so današnje mlade ustvarjalke tako ambiciozne, izobražene in prodorne, da bi morala jaz k njim po nasvet. Želim jim le to, da jih na njihovi poti ne bi nihče ustavljal ali jih oviral zaradi pozicije takšne ali drugačne moči.

Forštner: Verjamete, da bomo Slovenci kdaj sposobni preseči najrazličnejše delitve, ki naš narod iz generacije v generacijo vse bolj očitno slabijo in razkrajajo?

Štampe Žmavc: Verjetno mislite na globoko ideološko razklanost Slovencev, ki traja že generacije. Z rojstvom samostojne Slovenije se je za hipec

zazdelo, da bomo zmogli preseči prepade na ene in druge in stopiti v novo ero empatije in konstruktivnega pogleda na prihodnost. Žal se mi zdi, da so se razlike le poglobile in postale bolj razdiralne kot kdaj koli prej. Za nameček nas pesti še globalna kriza, v kateri se je znašel svet, kar prav nič ne pripomore k naši enotnosti. Ali morda vsaj k racionalnemu hotenju preseči obstoječe stanje. Barikade na bregovih delitev se zdijo neukinljive in težko razumljive. Še posebno ker sem zrasla v okolju na široko odprtih vrat za različnosti sveta in družbe. Predvsem pa z empatijo do ljudi in njihovih usod. Želim si, da bi na ta svet pogledali z nekim novim uvidom. Malce staromodno morda, a mislim, da ne bi prav nič škodilo, če bi premogli malo več etike srca.

Forštner: Kako sodite o sodobni slovenski družbi in kakšno vlogo ima oziroma lahko ima literatura v njej?

Štampe Žmavc: Sodobna slovenska družba je pač ogledalo nekega splošnega stanja v svetu. Bojim se, da je literatura svojo veliko vlogo že odigrala. Danes se nekako ne zdi več potrebno, da bi aktivno posegala v dogajanje. Razen morda v primeru, ko se ukvarja z ekscesi, ki so pravzaprav mainstream kulture in umetnosti sploh. Beseda izgublja svojo vlogo in moč in svet postaja predvsem vizualen. Tehnologija novih medijev je skoraj prevladala. Celo gledališča krčijo prostor besede. Ta počasi postaja zgolj spremljevalni pojav predstave. Vizualnost ima namreč takojšnji učinek, besedo moraš prebrati in premisliti, in za to je potreben čas. Branje je potovanje v času, za kar pa paradoksalno zmanjkuje časa. Žal postajajo besede vse bolj koncentrat potrošništva. Seveda bi si želela, da bi bilo drugače. Smo dvomilijonski narod in nikakor ne bi smeli zanemariti vloge besede in jezika, če hočemo obstati. Še posebno v totalitarizmu tehnologije, ki proizvaja izrazito enodimenzionalne ljudi in na vseh ravneh izrinja lepoto besede.

Forštner: Se sodobna slovenska literarna produkcija po vašem mnenju ustrezno in zadostno odziva na izzive in stanje današnjega sveta? Je torej dovolj družbeno-kritična oziroma angažirana?

Štampe Žmavc: Če bi primerjala razpad vrednot s podobnim zatonom sveta recimo po prvi svetovni vojni, nam manjka odziv literature veličine Srečka Kosovele. Ne vem, morda še pride, ko bomo res strmoglavili na dno. Za zdaj pa se tako imenovana angažirana literatura ukvarja z nebi-stvenimi stvarmi in se odziva s premalo poglobljenosti in premisleka. Njen domet seže pogosto le do prvega vogala in do prve poulične besede.

Na srečo imamo kljub temu nekaj avtorjev, ki vzdržujejo visoko literarno držo in ustvarjajo odlična dela – Jančar, Flisar, Lainšček, Möderndorfer, Žabot, Šarotar in drugi, če naštejemo predstavnike prozaistov.

Forštner: Nekje sem prebrala, da je vaša poezija za odrasle bralce vaš “pesemski odgovor v miselno zahtevnem času”. Kakšno je torej vaše sporočilo današnjemu svetu in/ali sodobnemu človeku v njem?

Štampe Žmavc: Strinjala bi se s Tarkovskim, ki pravi v knjigi *Ujeti čas*, “da je ena najbolj žalostnih razsežnosti našega časa popolno uničenje zavedanja vsega, kar je povezano z zavestnim smislom lepega.” Moje sporočilo je želja, da bi se zavedanje lepega vrnilo in bi se ob tem obudil tudi moralni zakon znotraj nas. Da bi nas totalitarizem tehnologije ne robotiziral v ljudi stroje. Brez vsakega zavedanja lepega in neke notranje vere, smo pretresljivo minorni in izgubljeni.

Forštner: V drugem segmentu svojega literarnega ustvarjanja, tj. v delih za otroke in mladino, mlajšim bralcem ponujate sproščene in zabavne domišljajske in fantazijske teme ter svetove, v katere odrasli nimajo vstopa, a jim obenem v njih približujete tudi (odrasle in) “resne teme o času, življenju, ljubezni, pa tudi poslavljanju in smrti”. Kaj jih po vašem mnenju najbolj pritegne?

Štampe Žmavc: Otroci ne marajo pootročenosti. Zmeraj jih pritegne dobra literatura, čeprav je videti zahtevnejša. Tudi splošno znano reklo, da ne marajo poezije, po mojih izkušnjah ne drži. Sama sem bila presenečena, da je na spletu med mojimi knjigami daleč najbolj brana knjiga poezije *Nebeške kočije*. Čeprav upesnjuje zelo zahtevne teme vesolja, minevanja in časa. Po splošnem mnenju stroke naj bi bile to preveč abstraktne teme za mlade. Seveda pa v svetu agresivnega potrošništva ni zanemarljiv vpliv medijev na bralno kulturo mladih. Mediji postajajo vse mogočnejši in se svoje moči tudi zavedajo. Prav nič sramežljivo jo izrabljajo, kjer se le da. Tudi na škodo mladih bralcev, ki so še posebno ranljiva populacija.

Forštner: Kakšna mora biti dobra knjiga za otroke in mladino?

Štampe Žmavc: Dobra knjiga za otroke je takšna, da jo brez težav sprejme za svojo tudi zahteven odrasel bralec. Vsebovati mora artikuliran univerzalni presežek trenutnega prostora in časa. Ne more biti nekakšna pomanjšana literaturica na pol ukrojenih rokavčkov in hlačnic, na hitro

potresena s praprotnimi semeni. Tudi resničnostni eksces za vsako ceno je kratkega diha in mnogo premalo za dobro literaturo, čeprav je morda v svojem času odlično prodajan in popularen. Dobre knjige za otroke so tako rekoč brezčasne. Mnoga desetletja niso prav nič odvzela Andersenu, Wildu, Lindgrenovi in Endeju. Še zmeraj so med nami koščki zlobnega zrcala snežne kraljice, srečni princ in lastoviček, ki jočeta nad bedo sveta, tatovi, ki kradejo čas, in otroci, ki sanjajo o čudežnih kroglicah pregelk ...

Forštner: Kako pomembne so v teh knjigah ilustracije?

Štampe Žmavc: V slikanicah prav gotovo zelo, saj je tam delež pomembnosti besedila in ilustracije nekako enakovreden ali vsaj uravnotežen, če naj bo slikanica kakovostna. Drugje so ilustracije pomembne, vendar ne najpomembnejše. V knjigi poezije, romanu, dramskem besedilu, črticah je v središču bralčeve pozornosti najprej besedilo. Ilustracija pa dobrodošla vizualna pojasnitev besedila ali kot srečen presežek tega, osvetlitev v smislu prvotnega latinskega *illustrare* (osvetliti). Danes je ilustrirana knjiga skoraj nujnost, saj je povsod prevladala vizualnost. Asketska črno-bela ilustracija za otroke je preteklost. Današnja ilustracija z vsem razkošjem barv in dovršenostjo komajda še pušča prostor domišljiji.

Forštner: Se strinjate s trditvijo, da so pravljice v zadnjih letih postale (tudi) t. i. terapija za odrasle?

Štampe Žmavc: Terapija za bralca ali za pisca? Izraz terapija nekako ne sodi v literaturo. Kar dobra pravljica vsekakor je.

Forštner: V preteklem desetletju so tako mlade kot odrasle bralce po svetu in tudi v Sloveniji dobesedno obsedale knjige o mladih čarovnikih, vampirjih in volkodlakih, ki so postale tako rekoč kulturni fenomen. Zakaj?

Štampe Žmavc: Na to vprašanje bi lahko bolj kredibilno odgovoril strokovnjak s področja mladinske in otroške literature. Morda je pripomogla k omenjenemu pojavu popolna deziluzija sveta, padec vseh tabujev in želja po vnovični začaranosti. Če govoriva o H. Potterju, je k popularnosti gotovo prispeval način avtoričinega upovedovanja nekakšnega vzporednega sveta, ki se v vseh detajlih obnaša podobno kot naš realni svet. Mladi čarovniki se šolajo, hodijo na akademijo, so ambiciozni, tekmovalni, zmagovalni, zlobni, maščevalni in vpeti v elite in podelite. Predvsem pa je čarobna palica moč in čaranje veščina, ki se jo da naučiti. Čarovnija je skratka na dosegu roke. Pri Pullmanu so stvari seveda drugačne in kompleksnejše.

Forštner: K popularizaciji omenjenih zgodb so nedvomno največ prispevali mediji. Kako veliko moč imajo po vašem mnenju pravzaprav mediji v tem smislu in kakšne so vaše izkušnje z njimi?

Štampe Žmavc: Mediji imajo nedvomno zelo veliko moč, ki nenehno perpetuira. Z njimi sicer nimam prav bogatih izkušenj – nikoli me niso posebej iskali in pogrešali. Zadnja leta pa imam vendarle nezanemarljivo izkušnjo, ki potrjuje dejstvo o moči medijev.

Pred tremi leti sem bila pri znani ženski reviji nominirana za Slovenko leta. Takrat sem moč medijev zelo konkretno občutila na svoji koži, na srečo v pozitivnem smislu. V vseh letih mojega ustvarjanja noben založnik ali urednik ni nikoli naredil zame in za promocijo mojih del toliko, kot je naredila ta nominacija. Zelo nenavadna in poučna izkušnja. Če se vrnem nazaj k potterizmu, je ta svetovni fenomen brez primere. Eskaliral je hkrati v vseh dosegljivih medijih: časopisih, revijah, spletu, televiziji in drugje in medijsko obnorel mlade in manj mlade. Ti so privzemali tudi zunanjo podobo čarovnikov in ob polnočnih odprtjih knjigarn čakali ure in ure na izid nove knjige. Brez skoraj hkratnega prenosa prek medijev, se kaj takega seveda ne bi moglo zgoditi.

Forštner: Kot priznava avtorico številnih pesniških, pripovednih in dramskih besedil za otroke in mladino vas tako v medijih kot v kulturnih oziroma literarnih krogih danes pogosto uvrščajo med t. i. klasike slovenske mladinske književnosti. Ali ta “oznaka” literarnemu ustvarjalcu vedno zgolj godi in laska ali lahko v njem ustvarja tudi določen pritisk?

Štampe Žmavc: Rekla bi, da oboje. Čeprav o tem nisem razmišljala. Pisanje je nenehno delo in nenehno hrepenenje po nečem, kar ni mogoče doseči. O vrednosti svojega dela ne vemo nič zanesljivega. In to ustvarja negotovost, hkrati pa poraja tudi upanje, sicer tega ne bi več počeli. Zadnji razsodnik pa je za vse – čas.

Forštner: Je res, da pravzaprav nikoli niste razmišljali o literarni karieri oziroma da ste začeli avtorske pesmi, zgodbe in dramske igre za otroke in mladino pisati zato, ker vam je kot režiserki in dramaturginji v otroškem improvizacijskem gledališču v *Ekperimentalnem gledališču Celje* zmanjkalo besedil za odrske uprizoritve?

Štampe Žmavc: Ni bilo povsem tako, saj je bila beseda zmeraj nekje v središču mojega delovanja. Lahko bi rekla, da je bila literatura vseskozi

prisotna aspiracija, ki pa je nisem upala priznati in uresničiti. Prav tako je res, da sem svoje prve zametke poezije in dramskih besedil napisala za otroško gledališče in jih sprva povsem anonimno in na skrivaj preizkušala. To je trajalo kar nekaj let, ne da bi o tem komur koli kaj povedala. Tam, kjer je dramaturgiji kaj umanjalo, sem dodala svoje.

Forštner: Je to dejstvo pogojevalo tudi nastanek vaših prevodov otroške proze tujih, predvsem (anglo-)ameriških avtorjev?

Štampe Žmavc: Moje prevajanje je bilo v začetku zgolj majhna pomoč založbi Epta, ko je bila v stiski s časom in prevajalci. Založba mi je namreč v obdobju, ko sem kot mačka brezdomka tavela od založbe do založbe, dajala zavetje in možnost objave knjig. Ob tem je šlo pri prevajanju tudi za veselje do jezika in besed, še posebno če je šlo za prevajanje rimane besede za otroke. Malce tudi za preizkus, ali zmorem. Sčasoma mi je postalo to izziv in veselje. Čeprav o sebi ne razmišljam kot o prevajalki, sem za prevajalsko izkušnjo omenjeni založbi zelo hvaležna.

Forštner: Ob kakšnih literarnih zgledih in vzorih ste se pravzaprav umetniško izoblikovali?

Štampe Žmavc: Od nekdanj sem bila obkrožena z besedo, tiskano, peto in govorjeno. Pri šestih letih se me je usodno dotaknila poezija Franceta Prešerna in že kot drugošolka sem znala njegove pesmi skoraj na pamet. O tem, kako me je kot šestletno deklico ranila njegova usoda, bi lahko napisala roman. S Prešernom sem tako rekoč stopila v galaksijo poezije. Literarna dediščina pa je bila tolmun, iz katerega sem zajemala. Enako strastno sem kot gimnazijka prebiralala poezijo F. G. Lorce ali antično dramatiko. Menjala so se skratka obdobja, ko sem se intenzivno posvečala posameznim pesnikom in dramatikom. Enako počnem še danes. Priznati moram, da sem tudi kot otrok brala predvsem odraslo literaturo.

Med knjigami za otroke pa sta name v zares zgodnjih letih močno vplivali dve: *Bamby*, življenjepis srnjačka, in *Divji pes dingo*, zgodba prve ljubezni, ki sem ju zmeraj znova prebiralala. Pravljice iz *Tisoč in ene noči* so bile moje prvo pravljичno čtivo, hkrati z Grimmovimi pravljicami. Brez konkurence sta sicer med pravljičarji moja favorita Andersen in Wilde.

Forštner: Ste poetičnost in liričnost, ki sta pravzaprav izpostavljeni v vseh književnih zvrsteh vaše otroške in mladinske literature, povzeli po navedenih zgledih ali sta se v vaših delih preprosto porodili?

Štampe Žmavc: Ne vem, morda oboje. Brez prebranih knjig, katerih usedlina se kot čudežni amoniti odtiskuje v jantar književne dediščine, bi verjetno pisala drugače ali sploh ne bi pisala. Moji zgledi so bili zmeraj visoki. Poetičnost in liričnost pa sta najbrž bolj domena srca in nekako kar položeni vame.

Forštner: Zanimivo se mi zdi, da že vse življenje živite in ustvarjate v Celju, kjer ste se tudi rodili. Vas t. i. knežje mesto navdihuje podobno kot druge literate skrivnosti Kras ali prvinske prekmurske ravnice?

Štampe Žmavc: Prav imate, že vse življenje živim in ustvarjam v Celju, če seveda odštejem leta študija v Ljubljani. Resnici na ljubo moram povedati, da sem Ljubljano oboževala in je nisem nameravala zapustiti. Splet okoliščin pa me je pripeljal nazaj v Celje. Nad mestom se nenehno jezim in v njem nenehno ostajam. Pa vendar – tam v ruševinah celjskega gradu so stoletja zgodb in zgodovinske dediščine. V gajih pod skrivnostnim Bežigradom so v mojih otroških letih domovale bajke in pod krošnjami mogočnih hrastov so se pred mojimi očmi razgrinjali majhni čudeži narave v vsej presunljivi veličastnosti.

In kjer koli že smo, je nad nami zmeraj visoko nebo zvezd ...

Forštner: Zaupajte mi prosim ob koncu intervjuja, ali se kdaj bojite, da bi navdih preprosto izginil; da vas muza ne bi več obiskala?

Štampe Žmavc: Tega se nenehno bojim, in če bi obstajal čarobni tempelj Muz, bi na njegov prag spoštljivo polagala čelo.